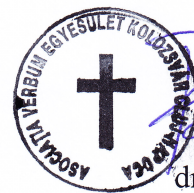

IGAZOLÁS

Alulírott Bodó Márta, a Verbum Keresztény Kulturális Egyesület kiadásában megjelenő *Keresztény Szó* katolikus kulturális folyóirat felelős szerkesztője igazolom, hogy Tamási Zsolt: *A forradalom recepciója az erdélyi katolikus egyházmegyében és a jogharmonizációs problémák*, és Tamási Zsolt: *Az erdélyi katolikus egyház hatása a forradalmi lelkesítésre* című tanulmányait közlésre elfogadtuk és a folyóiratunk soron következő lapszámaiban megjelentetjük.

Jelen igazolást a Bolyai+ kutató ösztöndíjprogramon belüli tevékenységének igazolására állítottuk ki.

Tisztelettel,

dr. Bodó Márta
kiadói főszerkesztő,
felelős szerkesztő

Kolozsvár, 2019. július 5-én

Tamási Zsolt-József:

Az erdélyi római katolikus egyházmegyei papság hatása a forradalmi lelkesítésre.

Esettanulmány: a székelyföldi régió katolikus papsága a forradalom és szabadságharc szolgálatában¹

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc a székelyföldi régióban a római katolikus egyházat többtű kihívás elé állította. Az egész társadalmat átalakító forradalmi hullám székelyföldi egyházi recepciója és hatása nagyon sok szempontból vizsgálható. Hiszen a magyarországi katolikus egyház a forradalmi helyzetben, a pozsonyi törvénykezés hatására megváltozott jogviszonyba került az államvallási státus megszűntével, anyagilag a tizedről való lemondás vetett fel új, megoldásra váró kérdéseket. A társadalmat átható demokratizálódó szellem a papságot nem hagyta érintetlenül, ami részben kiváltott radikális, az egyházi hierarchia kereteit feszegető elképzeléseket is. A székelyföldi régiót a pozsonyi törvénykezés hatása csak Erdély uniójának kodifikálása után érthette el hivatalosan, de gyakorlatilag a forradalom hírének megérkezése után már megindultak az átalakulást sürgető folyamatok. Már a hivatalos unió előtt a magyar felelős minisztérium hivatalos és nem hivatalos úton is tájékoztatta, informálta a székelyföldi régiót. Ez az egyházi vezetők felé küldött levelezés mellett a már májusban meginduló újoncállítás kivitelezésében is megfigyelhető. A polgári kommunikációval párhuzamosan egyházi vonalon is jól nyomon követhető, hogy a megváltozott helyzetben a magyar püspöki kar önvédelmi, petíciós akciójába az erdélyi megyéspüspök is bekapcsolódott, a tervezett nemzeti zsinat előkészületei is elkezdődtek Erdélyben, ugyancsak az unió kimondása előtt. Ugyanakkor a pozsonyi törvénykezés jogharmonizációja elmaradása miatt Erdélyben, több téren is megfigyelhető a megnyugtató rendezés hiánya.

A felvetett szempontok jelzik, hogy a római katolikus egyház székelyföldi viszonyainak az elemzése a forradalmi évek alatt egy olyan sokrétű kérdéskör, amelynek kimerítő elemzése egy tanulmány kereteit messze meghaladja. Ezért is jelen esetben csak egy szempontot igyekszünk megvilágítani: az unió, s majd az agyagfalvi székely nemzetgyűlés megtartása előtti bekapcsolódás a magyar kormány és a magyar püspöki kar terveibe. A tanulmány során az általánosan érvényes megállapítások mellett néhány kiemelkedő szereplő vagy esemény segítségével igyekszünk jobban érzékeltetni a forradalmi évek alatti viszonyokat.

A római katolikus egyház forradalmi viszonyai kapcsán azt is szükséges pontosítani, hogy a szakirodalomban a papság 1848/49-es forradalmi szerepvállalása kisebb súllyal van jelen, a forradalom és szabadságharc más szempontjaihoz viszonyítva. Ebben részben felelős az a történetírói diskurzus, amely a forradalom és szabadságharc centenáriumakor, a hatalmat átvevő kommunista diskurzus hatására a forradalmi szereplők közül ideologizáltan emelt ki személyeket és csoportokat, miközben reakciós elemként tüntette fel a bécsi körökkel szoros kapcsolatot ápoló katolikus felsőpapságot, illetve a püspöki karnak engedelmes alsópapságot is. Ebben a logikai sorrendben egy nagyon leszűkített kép bontakozik ki a klerikális magatartásról: a felső papság a nemzeti függetlenség ügye ellen fordult, a másik oldalon pedig a reakciós alsópapság szerepéről olvashatunk, amely nem csak a szabadságharcot támogatta, hanem egyúttal az egyház belső kritikáját is gyakorolta. Ez a kép viszont nagyon hiányos, hiszen a papság legnagyobb részéről semmilyen információt sem közöl. Ennek a sajátos diskurzusnak a kialakulásában érdemes azt is pontosítani, hogy ez alapvetően nem (csak) a kommunista ideológia egyértelmű terméke, sokkal inkább a tudatos felhasználása annak a törekvésnek, amely során 1849 őszétől éppen a magyar katolikus püspöki kar, a

¹ A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-18-4-SZTE-75 Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

kinevezett hercegprímás, Scitovszky János vezetésével igyekezett messzemenően elkendőzni a katolikus papság forradalmi szerepvállalását annak a reményében, hogy így a politikai felelősségre vonás alól az egyháziak mentesíthetővé válnak. Az eddigi kutatási eredmények azt mutatják, hogy az egyházi önvédelmi mechanizmus kettős módszerrel igyekezett a forradalom és szabadságharcban részt vevő klerikusok mentését biztosítani: egyrészt a polgári hatóságoktól az egyházi szentszékekhez utalni a klerikusok felelősségre vonását, másrészt eltüntetni a kompromittáló dokumentumokat. A módszeresen végrehajtott egyházi önvédelmi mechanizmus valóban részben lehetővé tette a papság purifikációját, ami viszont a katolikus klérus – így a székelyföldi egyházmegyes papság – tényleges szerepvállalásairól több lényeges információ szándékos elfeledtetését is eredményezte.

Tényként kell kezelnünk, hogy az 1848/49-es forradalom és szabadságharc ideje alatt az egyházak, köztük a római katolikus egyház is, a forradalmi eseményeknek nem csak részesei, hanem alakítói, esetenként irányítói voltak. Az adott korszak alatt annyira természetes volt, hogy a lakosság magatartását meghatározták a szószékről elmondott beszédek, hogy ennek jelentőségét a legtöbb esetben sem a korabeli levelezés, sem az emlékiratok nem tartották fontosnak külön kiemelni. Egyértelmű viszont, hogy a forradalmi változások és utasítások ismertetése a sokszor írástudatlan lakossággal nem volt elképzelhető azoknak a szószékről történő kihirdetése és magyarázása nélkül.² Az újoncozás kizáró feltétele volt az egyházak által vezetett anyakönyvek megléte, az azokban található pontatlanságok, vagy akár szándékos tévedések az újoncállítást nehezíthették.³ A pap személyes meggyőződése, forradalmi vagy ellenforradalmi elkötelezettsége meghatározó volt hívei magatartásának szempontjából. A forradalmi és osztrák kormányzat a maga részéről ezt érzékelte is, ezért találkozunk folyamatosan a szószék politikai célokra való felhasználásának követelésével.⁴

Az elemzésben több, egyszerre ható tényezőt is figyelembe kell venni: az Unió kimondása előtt nagyfokú bizonytalansággal találkozunk, amikor a forradalom üdvözlése mellett nagyon erőteljes a határőrvidék felett hatalmat gyakorló General Commando tiszti karának fékező tevékenysége. A polgári átalakulás során az egészen más társadalmi szerkezetű székelység az egyenjogúság kérdését másként értelmezte, mint a pozsonyi törvényező országgyűlés.⁵ Azok az előnyök, amelyek a jobbágyság eltörlésével és földek kiosztásával jártak, másként jelentkeztek a közbirtokossági rendszert használó székelyeknél. A hadseregszervezésnél a határőrezredekbe kényszerült⁶ székelység a katonáskodást sokkal inkább élte meg teherként, mintsem lehetőségként. A harcokba való bekapcsolódásnál nem volt egyértelmű, hogy az uniós jogharmonizáció elmaradása ellenére miért kellene a magyar

² Zakar Péter: „Egyedül Kossuth szava parancsolt...” *Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-es szabadságharc eseményeiből*. Szeged 2001. (Dél-Alföldi Évszázadok 16.), 2001. (Zakar 2001), 9–12.

³ Pl. az udvarhelyszéki atyhai esetben 1848 őszén a papot a falu lakói halállal fenyegették arra az esetre, ha „a megye protocollumát vagy a legények neveit” a biztosoknak ki meri adni. – Miklósi Sándor: *Egy jelenet lelkesi életéből*. In: *Ellenőr*, 1848. október 6, 8, 13. Közölve: Zepezsaner Jenő: *Udvarhelyszék az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején. Tanulmány és okmánytár az udvarhelyszéki eseményekhez*; Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 1999. 144–149.

⁴ Ezt még a katolikus klérus magatartását erőteljesen kritizáló Andics Erzsébet is elfogadta. Andics Erzsébet: 1848–1849. Tanulmányok. Bp., 1968. 250.

⁵ A határőrendszemben a katonai összeírás csak a gyalog- és lőfőszékelyeket (pimpipili, pixidari) érintette, a nemesi oklevelet szerző primorokat nem. Csíkszéken egyértelmű volt, hogy a ez előbbi két csoport fegyverbe akarta ezért kényszeríteni az árulónak tartott primorokat. Gál Sándor jelentésében erre kifejezetten ki is tér: Mol H Meln. 2. 1848:454: *Gál Sándor jelentése Batthyány Lajosnak*. Alsócsernáton, 1848. június 25. Közölve: Urbán Aladár: *A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában*. In: Csikány Tamás (szerk.): *Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren 1848-ban*. Bp. 2008 (Urbán 2008), 50-52.

⁶ 1764. január 7-én került sor a madéfalvi veszedelemre (siculicidium), amikor az osztrák császári katonaság a határőrezred ellen tiltakozó székelyeket legyilkolta. Ezt követően szerveződtek meg a székely határőrezredek, amely nyilvánvalóan folyamatosan sérelmes volt a székelységnek.

kormány mellett állást foglalni az uralkodóra esküt tett székely határőröknek,⁷ ahogy az se volt egyértelmű, hogy otthonaik védelme helyett miért kellene távoli hadszíntereken harcolva védelem nélkül hagyni az őseiktől örökölt birtokot és a családot.⁸ Ebben a tisztának és egyértelműnek egyáltalán nem nevezhető helyzetben a lakosság igényelte az átláthatóságot, a világos utasításokat.

Az Unió életbe lépése előtt Erdélyt, s ezen belül Székelyföldet katonai szempontból közvetlenül érintette a nemzetőrség felállítása⁹ és a székely határőrezredek néhány századának a délvidéki lázadások miatt szükséges kimozdítása a Szeged környéki katonai táborba. Míg a nemzetőrség felállítását Erdélyben helyi igények is sürgették a béke fenntartása miatt, a nemzetőrség szervezéséhez és a szegedi táborba történő mozgósításhoz az indítás tulajdonképpen attól a magyar minisztériumtól érkezett, amely egyértelműen nem gyakorolhatott joghatóságot a Magyarországgal még nem egyesült Erdély felett. Terveinek támogatása során viszont azért is találkozhatott az erdélyi katolikus egyház érdekeivel, mert a megyéspüspök, csíktusnádi Kovács Miklós a maga részéről ugyanúgy várta az Unió életbe lépését, hogy egyházmegyéjét bekapcsolhassa a magyar püspöki kar által kezdeményezett zsinati akcióba, illetve az azt megelőző, jogvédelmi céllal indított petíciós akcióba is. Az Unió ellenes erők ezért párhuzamosan törekedtek megakadályozni mind a magyar minisztérium törekvéseit, mind a petíciós akciót. A két kérdés összefonódása¹⁰ eredményeként az erdélyi, székelyföldi papság az egyházi önvédelmi tervek propagálásával egyúttal az Uniót is sürgető magatartást képviselt, így érthető, hogy a magyar minisztérium feltétlenül számíthatott a közreműködésükre.

A forradalom során mindvégig tetten érhető a szószéknek politikai célokra történő felhasználása.¹¹ Az újonnan létrehozott Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetője, Eötvös József 1848. május 10-i levelében külön nyomatékkal kérte az egyház élén állókat, hogy a szószékről ismertessék és magyarázzák a most hozott törvényeknek és rendeleteknek az egyes polgárookra és a hazára nézve egyaránt üdvös következményeit.¹² A felszólítást, annak ellenére, hogy ekkor, az unió kimondása előtt a magyar kormány a joghatóságát Erdély felett még nem gyakorolhatta, a magyar kormány megküldte az erdélyi egyházmegyei római katolikus püspöknek, Csíktusnádi Kovács Miklósnak. Ő, a maga részéről a felszólítást hatályosnak tekintve, 1848. május 20-án külön tanácskozáson tárgyalta is azt.¹³ Ez mindenképp fontos mozzanat, hiszen az unió életbe lépése előtt Erdélyben a politikai hatalmat a Kolozsváron

⁷ A General Commando irányítása alatt álló határőrezredek 1848. októberében választás elé kerültek. Az uralkodóra tett eskü és az áprilisi magyar alkotmány hatályossága közül kellett választani. A választásban a nemzetiségek a legénységnek természetesen szerepet kapott, de a tisztikar összetétele bonyolította a képet. Októberre a székely ezredek közül: 14 (első székely) és a 15 (második székely) határőrezred két-két zászlóaljra és a 11. székely huszárezred négy százada fogadta el a magyar kormány fennhatóságát. Ezek szervezeti kereteiket megőrizve váltak az alakuló honvédség részévé, miközben a román határőrezredek egyértelműen az ellenforradalom szolgálatába sodródtak. Bona Gábor: *A szabadságharc fegyveres ereje*. Hadtörténelmi közlemények 111. évf. (1998) 1. szám, 15-16.

⁸ Ez a probléma a Szeged alatti táborba való kiszállás tervezésekor, 1848 májusában már felszínre is került. Urbán 2008, 11-64.; Süli Attila: *A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadsereg szervezése Erdélyben 1848-ban*. Kézirat. ELTE (Süli kézirat).

⁹ Ennek történetét részleteiben ld. Süli kézirat.

¹⁰ Konkrét megfogalmazással is találkozunk az erzsébetvárosi beadványban arra vonatkozóan, hogy a petíció aláírását mindaddig megtagadják a hívek, amíg az uralkodó az Uniót alá nem írja: Gyéfk. Pi — 391.d. 24.cs. 824/1848. — *Összeüjtött aláírások a petícióval kapcsolatban*: Erzsébetváros, 1848. június 28.

¹¹ Meszlényi Antal: *A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben*. Bp., 1928. 38.

¹² Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (GYFL) Fond: Püspöki Iratok (PI). 392. d. 35. cs. 706/1848. – Budapest, 1848. május 10.: *Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter leirata Kovács Miklós erdélyi püspöknek*.

¹³ Uo. 389. d. 4. cs. 707/1848., 389. d. 11. cs. 821/1848. – Gyulafehérvár, 1848. május 20.: *A gyulafehérvári káptalan és tanárok egyházi tanácskozásának jegyzőkönyve*.

székelő Erdélyi Főkormánysház (Gubernium) míg a katonait a nagyszebeni székhelyű, közvetlenül a bécsi Udvari Haditanács, majd a császári királyi hadügyminisztérium alárendeltségébe tartozó erdélyi főhadparancsnokság (General Commnado) gyakorolta.¹⁴ Ez utóbbi az unió elleni izgatásairól közismert volt, tehát a magyar minisztérium utasításainak teljesítésekor a katolikus egyházmegye papsága tulajdonképpen főpásztorával együtt már állást is foglalt a forradalmi eszme mellett. Kovács Miklós megyéspüspök személyesen fontosnak tartotta, hogy a változások közepette az Egyház a békés átalakulás öre legyen. „*Megyém ezen tiszta meggyőződése mivel élénk vala és őszinte, azonnal a cselekvőség mezejére lépett át... az esperes és plébánosokat arra felhívám: miszerint a népet ily valóban criticus körülmények között békére, csendre, Isten gondviselésébe való erős bizodalomra és előjáróik iránti engedelmességre intsek.*”¹⁵ Ezt a magatartást Eötvös József értékelte is, amint az 1848. július 8-i dátummal keltezett felhívásában is kiemelte: „*Őnök, kik a nép millióinak lelki őrjei, s az üdvösség útján vezetői, a haza ellen vétenének, ha szent hivatásuknak minden eszközeit ezen túl is fel nem használnák hatályos meggátlására azoknak, mik a kivívott szabadság gyümölcseit megérelni nem engedik.*”¹⁶ Ezt a felhívást is a püspök, a korábbiakhoz hasonlóan azonnal továbbította az esperesi kerületeknek.¹⁷

A nemzeti zsinat terve azért is jelentős témánk szempontjából, mert jól mutatja, hogy az erdélyi megyéspüspök és a papság is aktívan bekapcsolódott annak előkészítésébe. Kovács Miklós megyéspüspök még az unió életbe lépése előtt, május 20-án előre vetítette a nemzeti zsinatra történő készülékként az egyházmegyei zsinat megtartását,¹⁸ annak ellenére, hogy Erdélynek Magyarországgal történő uniójának kimondása a nemzeti zsinatba való bekapcsolódás kizáró jellegű előfeltétele volt. Miközben Kovács Miklós megyéspüspök az egységes szempontok mentén, a nemzeti zsinatot előkészítő egyházmegyei zsinatát szervezte, a székelyföldi régióra szűkítve az elemzést, egy nagyon intenzív és radikális készülődést figyelhetünk meg az alsópapság részéről. Ennek jelentősége abban is megfogható, hogy párhuzamosan az egyházi reformok kezdeményezésével a zsinati készülődésben legaktívabb papság a forradalom és szabadságharc polgári és katonai támogatásában is kitűnt.

Szemelvényesen vázolja az egyházi reformok székelyföldi igénylését, azt látjuk, hogy a kézdi-orbai kerület papsága az egyházmegyei zsinat szükségességét a forradalom teremtette új helyzettel indokolta. Megfogalmazták, hogy a kerület papsága „*határozottan vissza utasítand minden, a kor szelleméből kinövő újítási ferde viszketetet*”, de a „*megyei Nemzeti Zsinatok*”¹⁹ megtartásának általánossá vált óhaját ilyennek nem tartjuk, annál fogva annak rendelkezéséért, megtartásáért könyörgünk.”²⁰ A gyergyói papság május 22-én kelt körlevelében²¹ kifejtette,

¹⁴ Süli, 2009, 996.

¹⁵ GYFL PI. 389. d. 3. cs. 734/1848. – Kolozsvár, 1848. Szentiván hava (június) 1.: *Kovács Miklós püspök válaszelevele a váci szentszékhöz.*

¹⁶ Uo. 392. d. 35. cs. 963/1848. – Budapest, 1848. július 8.: *B. Eötvös József vallás és közoktatási miniszter rendelete Kovács Miklós erdélyi püspöknek.*

¹⁷ Uo. 392. d. 35. cs. 963/1848. – Gyulafehérvár, 1848. Szent Jakab (július) hó 25.: *Kovács Miklós püspök körlevele az esperesi kerületekhez.*

¹⁸ Május 20-án megfogalmazta, hogy egyelőre a zsinat tartása nem lehetséges, de hogy az unió után az egyházmegyét készülétként ne találja, az esperesek a megyei zsinatra az anyagot kezdjék el összegyűjteni: GYFL PI. 707/1848. – *A gyulafehérvári káptalan és tanárok részvételével tartott egyházi tanácskozás jegyzőkönyve*, Gyulafehérvár 1848. május 20.

¹⁸ Uo. 707/1848. – *Püspöki körlevél az erdélyi egyházmegyéhez.* 1848. május. [20.]

¹⁹ A megnevezés jól jelzi az alsópapság bizonytalanságát: tudtak a nemzeti zsinati tervről, de mégis inkább az egyházmegyei zsinattól remélték problémáik megoldását. A szóhasználatban végül egy egyházjogilag nem ismert fogalmat használtak: *egyházmegyei nemzeti zsinat.*

²⁰ GYFL PI. 688/1848. – *Kádár Antal esperes és Elekes István jegyző által aláírt esperesi tanácskozási jegyzőkönyv, átküldve Kovács Miklós püspöknek.* Gelence, 1848. Pünkösöd hava 17.

hogy „a buda-pesti papság 12 pontból álló petícióját²² [...] annak minden pontját illő komolysággal, higgadt ésszel megvizsgálók, úgy találtuk, miképp azok nem csak a buda-pesti, de az egész magyar clerus sérelmeit, kéréseit foglalják magukban, azért egész készséggel, egyes akarattal azokat magunkévá tettük, elfogadtuk.” Ugyanakkor e kérdések „legtöbbsége csak egy nemzeti, vagy megyei zsinaton eldönthető”, ezért kérték ennek – az egyházmegyeinek – összehívását. A Gyergyóújfaluban megtartott rendkívüli gyűlés jegyzőkönyvéből²³ kiderül, hogy ezt egyrészt a püspöki konzisztórium útján kérték kieszközölni a megyéspüspöknél, de ugyanakkor, „hogy pedig ezen folyamodásunk annál sikeresebb legyen, annak pártolására felszólítandónak véltük a szomszéd Esperest urakat, ú[gy] m[int] a fel- és alcsíki, háromszéki, sepsi és miklósvári, megint az udvarhelyi, m[áros]vásárhelyi, küküllői és tordai esperest urakat, ezen kérelmünk pártolására.” Vagyis az egyházi szabályok mellőzésével egy nagyfokú, alulról történő építkezés lehetőségét vetítették elő, amikor a forradalmi demokratikus eszméknek megfelelően, akár a hivatalos hierarchiai út megkerülésével igyekeztek elérni terveik érvényesítését.

Nem elhanyagolható, hogy Erdélyben nagyon mély gyökerei voltak az önszerveződésnek. Ugyanis az erdélyi katolikus egyházmegyének nem csak elméleti, hanem gyakorlatilag is kiépített autonómiája volt. Ennek jogi megalapozása a fejedelmi korszakban már megtörtént, amikor az Erdélyi Katolikus Státus²⁴ a püspök hiányában működő világiak fórumává vált. A fejedelemség megszűnésével sem veszítette érvényét az erdélyi katolikus önkormányzat, hanem megszilárdult és tovább erősödött.²⁵ Nem meglepő tehát, hogy Erdélyben az 1848-as nemzeti zsinatot előkészítő egyházmegyei zsinaton nem előkészítő jelleget, hanem inkább önálló egyházmegyei zsinati jelleget igyekezett biztosítani a székelyföldi papság. Már az egyházmegyei zsinat megnyitóján a résztvevők megpróbálták átvinni, hogy ne csak előkészítő jelleggel bírjon. Az egyik résztvevő rákérdezett, hogy „vajon ezen gyűlés csak egyszerűen tanácskozmányi gyűlés leend, vagy pedig olyan, mely szótöbbséggel érvényes határozatokat hozhat? Mely kérdésnek megvitatása után elnöklő püspök úr ezen zsinatot oly erejűnek nyilvánítja, minőnek azt a Tridenti zsinati köz-zsinat határozza.”²⁶ A kérdést feltevő nevét a jegyzőkönyv ugyan nem őrizte meg, de valószínűsíthető, hogy András Antal gyergyóalfalvi plébános, gyergyói kerületi jegyző volt. A zsinat előkészítése során az önállóan értékelhető egyházmegyei zsinat szervezését a leginkább a gyergyói kerület

²¹ A püspöki székhelyen 27-én iktatva. Uo. 823/1848. – *Mészáros Antal gyergyói esperes beadványa az erdélyi Consistoriumhoz*, Gyergyószentmiklós. 1848. május 27.

²² A beadványban az aláírók az egyházon belüli demokratizáló javaslatok mellett síkra szálltak az anyanyelvi liturgia, a papság méltányos és arányos fizetése, a világi ruha viselése, a teljes papság bevonásával tartandó évenkénti zsinatolás mellett.

²³ GYFL. Gyergyói Gyűjtő Levéltár (GyGyL), Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276–1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve. 1814–1862. 1848. május 22. *Gyergyóújfalu, rendkívüli gyűlés jegyzőkönyve*.

²⁴ A *Státus* fogalom az erdélyi fejedelemség országgyűlésének szervezési formájára nyúlik vissza. Ez a három nemzet (magyar nemesek, székelyek, szászok) rendjei és a négy bevett vallás (református, evangélikus, unitárius és katolikus) karai szerint szerveződött. Ezért eredetileg mind a négy bevett vallás kara használta a *Státus* elnevezést, viszont hosszú távon a katolikus karnak vált a megnevezésévé. 1615-ben a szeptemberi erdélyi országgyűlés a katolikus főurak közösségét már „*Status Catholicorum Dominorum*” néven említi. A fejedelemség korában a püspök nélküli egyházmegyében a Státus vált a történelmi körülmények kényszere alatt az egyház erdélyi laikus tagjainak önszerveződésévé, amelynek hatalma kiterjedt minden, a rendi hatalom (potestas ordinis) körébe szorosan nem tartozó egyházi ügyre. Miután az erdélyi egyházmegyében helyreállt a püspökség, a püspök lett a Státus mindenkor elnöke, s az 1848-as, 1868-as és 1873-as státus-gyűléseken rögzült az összetételben az 1/3 klerikus és 2/3 laikus képviselő aránya is. Vö. Holló László: *Az erdélyi katolikus autonómia, ill. az Erdélyi Római Katolikus Státus tegnap és ma*, in: *Katolikus autonómia. Fejezetek az Erdélyi Római Katolikus Státus történetéből*, 2007. 17–28.

²⁵ Marton József, *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*, Gyulafehérvár 1994. 75.

²⁶ GYFL Ezs. d. I. 1/e. 1085/1848. – *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*. Első ülés, 4. pont.

sürgette. Ez az esperesi kerület messzemenően elfogadta Andrási Antal tekintélyét, aki a térség legmagasabban képzett papja volt. Miután Kolozsvárt a gimnáziumi tanulmányait elvégezte, 1827–1829 között filozófiai alapképzésben Gyulafehérváron részesült, majd Pesten folytatta teológiai tanulmányait. Két év után, a kolerajárvány miatt öt hónapra visszatért Erdélybe, majd a járvány megszűntével Bécsben, a Pazmaneumban folytatta tanulmányait. Pappá szentelése után²⁷ rövidesen, 1833-tól²⁸ tovább folytatta bécsi tanulmányait, de ekkor már az Augustineumban,²⁹ ahonnan egyházi és történelmi szigorlati letétele után visszarendelték Gyulafehérvárra teológiai tanárnak. Egy évig tanított dogmatikát, utána hét évig egyházi jogot és történelmet. „*Ez alatt voltam egyszersmind prefektus, administrator, számvevő, ülnök, majd felesküdtem ügyvédnek*” – vallja önéletrajzában.³⁰ Egészségi okok miatt került sor elhelyezésére, mivel „*az orvosok jónak látták és múlhatatlannak a légváltotatást.*” Így került Gyergyóalfaluba megválasztott plébánosként 1844-ben. Március 4-én érkezett meg, s már májusban ki is nevezték kerületi főjegyzőnek, októberben pedig Csík-, Gyergyó- és Kászonszék ülnökének is. A gyergyói kerület által készített beadványokon egyformán érződik alapos teológiai, elsősorban egyházi és egyháztörténeti képzettsége, de ugyanúgy tetten érhető, hogy pesti és bécsi tanulmányai alatt kialakult kapcsolatait ápolva, első kézből értesült az országos változásokról és törekvésekről. Az 1848. augusztusában megtartott, a zsinatra javasolt témák véleményezésére összegyűlt gyergyói kerületi gyűlés jegyzőkönyve tételesen rögzítette is, hogy „*ezekre feleletét jegyző Andrási Antal előlegesen elkészítve, felolvassa, mit a gyűlés pontonként megvitatta, igen kevés észrevétellel magáévá tett.*” Nem tekinthető a véletlen művének, hogy az egyházmegyei zsinaton hivatalból jelen levő Mészáros Antal esperes mellett a kerület képviselőként Andrási Antalt delegálta.³¹

Andrási Antal személyének a kiemelése a zsinati folyamat előkészítésében nem véletlen. Az ő esete is példázta, hogy az egyházi reformigény és a forradalmi változások támogatása egybefonódott a székelyföldi régióban 1848–1849-ben. Tudjuk ugyanis róla is, hogy Mikó Mihály, amikor őt Bem kinevezte csíkszéki biztosnak 1849. január 11-én, „*legelsőben Biális Ferencz, Mikó Antal, Antalfi Gábor s az előkelő nemesség más kiváló tagjaival, azután Andrásy Antallal, lakhelye³² derék plébánosával, Tankó Albert csíkszéki esperessel, Mészáros Antal szent-miklósi plébánossal és esperessel, Kilyénfalván Sánta*

²⁷ Erre 1833. július 14-én került sor Pozsonyban, a felszentelést egyházmegyei püspöke, Kovács Miklós végezte. Ferenczi Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*, Budapest-Kolozsvár 2009 (Ferenczi 2009). 152.

²⁸ 1833-ban szerepel a növendékek névsorában. Tusor Péter: *A bécsi Frintaneum tagjai Magyarországról, 1816–1918*. In: Lymus. Magyarástudományi forrásközlemények. Bp. 2007. 211.

²⁹ A bécsi Augustineum a Habsburg Birodalom sajátos egyházi elitképző intézménye volt. 1816-ben alapította I. Ferenc császár. Rendeltetése dinasztiahű, megbízható egyházi elit nevelése volt. A teológiai tanulmányaikat befejezett, rendszerint felszentelt papnövendékek általában 2-3 évet tölthettek a császár és király közelében. Általában 8-10 magyarországi hallgatója volt, de 1824–1848 között csak évi 6. A jelöltek kiválasztásába a szeminárium elöljárók véleménye volt a meghatározó. A budapesti Központi Szeminárium az Augustineum utánpótlásában kulcsfontosságú volt, mert ennek a pesti szemináriumnak a hallgatói tanulhattak egyetemi szinten teológiát. A végzett növendékek esetében az Augustineum vezetősége tett javaslatot az elhelyezésükre. Lelkipásztori foglalkozás helyett oktatói vagy aulai szolgálatra javasolták őket. Tusor Péter: *A bécsi Augustineum és Magyarország, 1816–1918*. In: Aetas (2007) 22. évf. 1. sz. 32–40.

³⁰ Andrási Antal önéletrajza. In: *Liber oblongus in pelicea compactura, de fundis, peculia, supellectiti Templi et constitutionis Parochialibus, inclesatus ab Inventaris ani 1697. Consegneuter ante Ruinea Gyergyóiens.* – *Bőrbekötött hosszúkas könyv, az Egyházközség földjeiről, a pénztárról, a templomi berendezésről és az Egyházközség szabályzatáról, végzéseiről, az 1697-es leltárról. Feljegyzések Gyergyó romlása előtti időből.* Az eredetiről készült fénymásolat, Fülöp Sándor magángyűjteménye. Eredetije elveszett. A másolat őrzésre átadva: GYFL GyGyL.

³¹ Résztevők névsorát: GYFL Ezs. d. I. 1/e. 1085/1848. – *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve.*

³² Mikó Mihály Bem levelének vételekor Gyergyóalfaluban volt. Egyed Ákos: *Erdély 1848-1849*, Csíkszerda 2010. 337.

Károly³³ plébánossal” illetve még a katonaság közül néhányal, s egy pár barátjával közölte.³⁴

Andrási Antal személye nem képvisel elszigetelt jelenséget. Például a székelyudvarhelyi kerület által az egyházmegyei zsinatra és a vegyes Státus-gyűlésre delegált kerületi papról, Keresztes Mártonról is nyilvánvaló volt, hogy a radikális változások egyértelmű képviselője, zsinati képviselői megbízatása jól mutatja, hogy a kerület papsága azonosult radikalizmusával. Röviden reflektálva Keresztes Márton szerepvállalására, azt látjuk, hogy ez a Szamosújváron született örmény szertartású pap a kerület polgári forradalmi lelkesítésében is kiemelkedő szerepet játszott. Erdély uniójának kimondása előtt az erdélyi Főkormányzók hivatalosan a forradalmi jelképek – köztük a kokárda, nemzeti lobogó – használatát nem pártolta. Elsőként Székelyudvarhelyen mutatható ki a városi lakosság és tisztviselők esetében a tömeges kokárda-viselet. Keresztes Mártonról kiderült, hogy már 1848. március 27-én viselte, példáját az iskolai vezetőség tiltása ellenére a diákok is követték. Rajmund János esperes beszámolójából tudjuk, hogy „mártius 27-én megérkezvén hozzánk a nem értett Unió híre, az egész Reformatum Collegium s más ily szerűek a háromszínű jelt kezdettek viselni. Ezekhez kapcsolta magát Tisztelendő Keresztes Márton s a [öbbi] familiássának is szerzett, s ez is Professora példájára viselni kezdette.”³⁵ A március 30-ai forradalmi hangulatú gyűlést (amelyen elhatározták, hogy az erdélyi diéta összehívását az unió ügyében a főkormányzókénál sürgetni fogják) követő piactéri nagygyűlésen szónokló papok neveit ugyan nem jegyezték fel, de tény, hogy még aznap Bodrogi György a megyéspüspöknél feljelentést tett Keresztes Márton „ultra-liberális” és „communista” magatartása miatt. Jelentése Keresztes Mártont, mint felforgató személyt mutatta be: „egy éjszakai buvar botrány telyes élete fedezésére nézve több szállásokat tart, igen szabad szellemű, s ha szabad mondani, azon ürügy alatt, hogy Erdély Magyar Országgal egybe kapcsolódgyék, Tronn elleni, szóval minden titkos társaságok tagja, aki midőn folyó év aprilisse 1-én városunk piatczán egy állásról szónokolva a nép tömeghez, az egyenlőség felett, nem késelkedett ezen kitéttel élni, mű is törvénytelen jogot gyakorlunk,³⁶ értvén Papi Statust.”³⁷ A püspök ez ügyben gyorsan tisztázni akarta a kérdést, így április 18-án kelt levelében felszólította Keresztes Mártont, hogy tisztázza magát, aki elég későn, 1848. május 7-én keltezett levélben volt hajlandó csupán beszámolni. Késését azzal indokolta, hogy higgadtan akarta levelét megfogalmazni, nem pedig a püspöki leirat nyomán feltört vegyes érzelmei hatása alatt. Levelében utalt arra, hogy „e borzasztó vádakból ezer tanúk aláírásával megerősített bizonyítványokkal tisztíthatnám ki magamat”, ha nem tartana attól, hogy a forradalmi lázban égő városban, Udvarhelyen „a nép megtudva méltatlan megtámadásomat, borzasztóan állana bosszút érettem, és talán olyan emberen, ki meglehet, hogy éppen ártatlan”.³⁸ A levél hangvétele sajátosan tükrözi radikális magatartását. Mielőtt ugyanis eleget tett volna a püspök által elvárt tényfeltárásnak, kérte elöljáróját, hogy az ellene felhozott vádak teljes terjedelmükben közölje vele, s ugyanakkor „méltóztassék megnevezni ama Jurisdictio civilis-t, mely elég szemtelen volt, megfeledezve önméltóságáról, engem ily vádakkal terhelni, és ezáltal a felség iránti hűségemet, hazám iránti szeretetemet gyanúba hozni.” Csak e kérés után tért rá arra, hogy beszédét, amely a feljelentést

³³ Jakab Elek itt rosszul használja a nevet. A gyergyókilyénfalvi plébános Sánta Imre.

³⁴ Jakab Elek, *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848 - 49 - re*, Budapest 1880. 451.

³⁵ GYFL PI. 390.d. 16. cs. 496/1848. – Udvarhely, 1848. április 2.: *Rajmund János fősperes levele Kovács Miklós püspöknek*.

³⁶ Kiemelés az eredetiben.

³⁷ GYFL PI. 390. d. 16. cs. 524/1848. – Udvarhely, 1848. április 1.: *Bodrogi György udvarhelyi főbíró levele Kovács Miklós püspöknek*.

³⁸ Uo. 390. d. 16. cs. 663/1848. – Udvarhely, 1848. május 7.: *Keresztes Márton udvarhelyi szónoklat tanár levele Kovács Miklós püspöknek*. A levelében elősorolt mentegetőzése óvatosan kezelendő. A forradalom leverését követően elítélték forradalmi ténykedésért, volt kinevezés nélküli táborigazgató is, ő indítványozta a zsinaton, hogy az egyház mondjon le vagyonáról az állam javára...

okozta, a püspök számára részletezze. Itt rámutatott, hogy minden népszerűségét arra igyekezett felhasználni, hogy a hallgatóság kedélyeit megnyugtassa, s a törvényességet szorgalmazza. Állítása szerint beszédének kezdő gondolata a következő volt: „*mindenek előtt rendíthetetlen ragaszkodásomat nyilvánítom az uralkodó ház iránt, megtörhetlen hűségemet urunk királyunk iránt.*” Felidézte, hogy az asztaltársaságokban is poharát a királyra, a Habsburg-házra emelve tartott köszöntő beszédeket. Ezt követően levelében minden – a püspök által felidézett – ellene felhozott vádat „*rágalom és hazugság*”-nak nevez. Így tagadta, hogy titkos társaságnak lenne a tagja, titkos házakat tartana fent. Az egyenlőségről szóló beszédrészlete kapcsán rámutatott, hogy nagyot tévedett az a bizonyos feladó, aki szerint ő erről, mint „*communita*” beszélt volna. Végso soron azonban bevallotta radikális nézeteit, amikor a következőket írta: „*Excellentiád engem ultraliberálisnak*³⁹ *nevez; e nevezet engem, talán ezelőtt három hónappal meg-illetett, de már ma nincs értelme; őszintén nyilváníthatom, hogy ma Kormány embere vagyok.*” Tehát radikális nézeteit a forradalmi változásokkal törvényesítettnek tartotta. Ezért is a záró soraiban elég erős hangot ütött meg püspökével szemben: „*legyen meggyőződve Ex[cellen]tiád, hogy katolikus pap vagyok és az is akarok maradni halálig, hacsak erőszakkal ki nem vettetem; de emellett polgár is; és midőn papi kötelességeimet szentül kívánom teljesíteni, soha sem fogok megfélemezni polgári tartozásaimról is.*” Keresztes Márton tekintélyét jelzi a térségben, hogy amikor május végén a szászok elleni bizalmatlanság szinte lincseléshez vezetett Székelyudvarhelyen, ezt neki sikerült megakadályozni. Tekintélyét nem csak a város fogadta el, hanem a kerületi papság is, hiszen, amint már jeleztük, őt választották az augusztus végén tartott egyházmegyei zsinat és Státusgyűlés udvarhelyszéki képviselőjének is.

A fentiekben kiemelt két pap esetében jól tetten érhető, hogy a reformokat sürgető magatartásukkal kerületeik papságának tiszteletét vívták ki. Az elemzésben áttérve a székelyföldi papságnak a forradalmi eseményekre gyakorolt hatására, elsőként azt vizsgáljuk meg, hogy hogyan alakult a csíkszentgyörgyi Gál Sándor által vezetett küldöttség⁴⁰ tevékenysége Csíkszéken, amely Batthyány utasítására a Gubernium és a General Commando megkerülésével⁴¹ a székely határőrséget a szegedi átszállásra próbálta rávenni. Gál Sándorék a szóbeli utasítás szerint elkerülve Teleki József főkormányzót indultak el a Székelyföldre. Teleki viszont tudomást szerzett küldetésükről, s a szebeni hadikormányzóság mellett a székelyföldi királybírókat is értesítette a gyanúsnak tekintett három küldöttről, kérve, hogy figyelve őket, akár el is fogják, ha zavart próbálnak kelteni. Marosvásárhelyen még zavartalanul tudták küldetésüket teljesíteni, de Udvarhelyszékre időközben megérkezett Teleki utasítása, így ott nem is erőltették a küldetésüket, hanem Háromszékre távoztak május 24-én. A háromszéki főkirálybíró, Horváth Albert május 28-án írt jelentésére válaszolva, Teleki főkormányzó kérte, hogy Gál Sándorékat az izgatásban akadályozza meg.⁴² Így az

³⁹ A püspök levelében valóban ezt a szót használja: „*in cogitandi ratione ultra liberalum.*” GYFL PI. 390. d. 16. cs. 524/1848. – Kovács Miklós püspök levele Keresztes Márton udvarhelyi szónoklat tanárnak.

⁴⁰ A küldöttség tagja volt még Hajnik Károly gyorsíró és Klapka György főhadnagy. Urbán, 2008. 22.

⁴¹ A székelység kimozdításnak tervét Pulszky Ferenc vetette fel Batthyáynak, még 1848. április 29-én, mint egy lehetséges verziót a már létrejött nemzetőr seregek mozgósítása helyett. A javaslatnak az volt viszont a gyengéje, hogy a székely ezredek kijövele éppen a császár engedélyétől függött, miközben Batthyány éppen a Béctől való nagyobb függetlenségre törekedett. Urbán Aladár: *A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán*, Bp. 1973. 226.

⁴² A Gubernium a maga során szintén a szószéket is segítségül hívja. A csernátони népgyűlés után az erdélyi római katolikus püspökhöz küldött rendelet rögzítette, hogy minden népgyűlés összehívását 24 órával korábban be kell jelenteni. Ha e nélkül mégis összehívna azt valaki, hatóságilag megakadályozni, ha már összegyűlt, szétoszlantni, s az összehívót megbüntetni fogják. Engedélyt népgyűlésre csak akkor adnak, ha az nem sérti a törvényeket vagy a közrendet. Ha ettől eltérne a gyűlés, azonnal fel kell oszlantni. A püspököt e leiratban felkérlik, hogy ezt a rendeletet a papoknak küldje el, hogy azok a szószékről felolvashassák a népnek. GYFL PI. 392. d. 35. cs. 1078/1848. – Kolozsvár, 1848. június 29.: *Gróf Mikó Imre átíratva Kovács Miklós püspöknek az erdélyi királyi Főkormányzóság üléséből.*

alsócernátoni, majd a május 31-én tartott kézdivásárhelyi népgyűlés után Gál Sándorék kénytelenek voltak Csíkszékre menni. A csíkszéki események esetében került elő forrás arra vonatkozóan, hogy a toborzásban konkrét segítséget nyújtott az egyházi reformban is élen járó székelyföldi papság. Csíkszéken Gál Sándor érkezéséig a hatóságok Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek is megszervezték a népgyűlést június 15-re Csíksomlyón, ahol Gál szavait végül kedvezően fogadták. A ferences atyák hatására Csíksomlyón az unió iránti lelkesítés már megtörtént. A csíksomlyói gyűlésről írt jelentésében Gál Sándor kitért arra, hogy a magyar minisztérium iránti hűségre történő megesketése a jelenlevőknek megtörtént, „*ezen tárgyban András gyergyóalfalvi plébános is nagyon lelkesen és buzdítólag szónokolt.*”⁴³ Gál Sándor a maga részéről természetesen tekintette, hogy a székely haderőnek a magyar minisztérium tervei szerinti mozgósítása csak a papság segítségével lehetséges. Beszámolójában a székelyföldi küldetéséről – amikor a székelység belső problémáit vázolta – rá is mutatott arra, hogy mivel a székelyek közt különféle nézetek, érdekek léteznek, s sok aggodalmat kiváltó hír terjed, „*szükség rögtön, de erélyesen rendelkezni és a népet jövődjé felett a papok és elöljáróságok által felvilágosíttatni.*”⁴⁴ Ennek fényében azt is érdemes megfigyelni, hogy amikor az unió kimondása után végül is sor került a székelység kimozdítására, a délvidékre érkező két székely gyalog zászlóalj és a két székely huszár határőrosztály önkéntesség alapján alakult meg.⁴⁵ Az önkéntesség miatt jelentős, hogy mely helységekből érkeztek a katonák. A csíki határőrezredből érkező zászlóalj hat századának a legénységét az alszíki-kászonszéki kerületből Csíkszentimre, Csíkkozmas, Csíkszentgyörgy és Kászonújfalú adta; a felcsíki kerületből Csíksomlyó, Csíkszépvíz, Csíkrákos és Csíkszenttamás; illetve a gyergyói kerületből Gyergyóújfalú, Gyergyószentmiklós, Gyergyóalfalu, Gyergyóditró.⁴⁶ A falvakban tevékenykedő plébánosok forradalmi magatartásával egybevetve azt látjuk, hogy közülük nemzetőrnek állt személyesen Ferenci János kászonújfalvi plébános, tábori lelkész lett Vas Ferenc csíkrákosi káplán, a szabadságharc bukása után kötél általi halálra ítélték Tankó Albert esperest és csíkszentgyörgyi plébánost, börtönbe került a Mészáros Antal esperes és gyergyószentmiklósi plébános két káplánjával együtt (Lakatos Ferenc és Fejér József), akárcsak Márkos János csíkszentmirei plébános is. Vizsgálati fogságba vetették Puskás Tamás csíksomlyói plébánost, az öngyilkosságba menekült András Antal gyergyóalfalusi plébános. A számonkérést az érintett falvak papjai közül az alszíki-kászonszéki kerületből Mártonfi János csíkkozmasi, a felcsíki kerületből pedig Balogh József csíkszenttamási plébános került el; a szabadságharc bukása előtt már meghalt, így nem volt számon kérhető Zámblér János csíkszentmártoni (filiája Csíkszépvíz) plébános, s egyértelműen csak Eránosz Jeremiás gyergyóditrói plébánosról állíthatjuk, hogy ő nem volt a forradalmi kormány támogatója.

A délvidéki kimozdítás mellett még egyértelműbben tetten érhető a székelyföldi térség katolikus papságának hatása az agyagfalvi székely nemzetgyűlésen. A gyűlés szervezéskor a forradalom alatt végig használt módszernek megfelelően a felhívásban a papság közreműködését is igényelték: „*királybíróitok, dúlóitok, kapitányaitok, papjaitok tartoznak tőtököt vezetni, vagy annyira korcsá, bitangá váltunk, hogy tisztjeinktől – kiket*

⁴³ Egyed Ákos szerint Gál Sándor csíki sikerének a háttérben a papság támogatása mellett fontos szerepe volt annak is, hogy a csíki származású Gál Sándor ugyanúgy római katolikus volt, mint Csíkszék lakossága. Egyed, 2004. 73.

⁴⁴ MOL H Meln. 2. 1848:454: *Gál Sándor jelentése Batthyány Lajosnak*. Alsócernáton, 1848. június 25. Közölve. Urbán, 2008. 45–64.

⁴⁵ Előszó In. Csikány Csikány Tamás (szerk.): *Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren 1848-ban*. Bp. 2008. 8.

⁴⁶ Garda Dezső: *A forradalom katonái Csíkban és Gyergyóban 1848-1849*. Csíkszereda, 1998 (Garda 1998). 21.

hazánk fizet – ennyit sem várhatnánk?”⁴⁷ A székelyudvarhelyi esperesi kerület iratai közt megmaradt az a kormánybiztosi felszólítás is, amely kérte, hogy a kerületi papság a híveket az agyagfalvi nemzeti gyűlésre „minél több számmal és jobb rendben megjelenni bírják.”⁴⁸ A papság eleget is tett a kérésnek. Eránosz Jeremiás gyergyóditrói plébános a szabadságharc leverését követően Kovács Miklós püspökhöz írt jelentésében rámutatott, hogy „a székelyhonnak a kényes forradalmi üdők kezdete óta tavaly országgyűlés után Magyarországra felküldött székely követeink haza jövén, az ottan történt változások és zavarok iránt párthíveikkel, némely pap társaimmal is kézen fogva fanatisálni kezdték a népet, elámítván azt a népi társasági álmódásokkal, így a dühig felizgatva a népet, az agyagfalvi gyűlésre kivivék, megynként⁴⁹ a népet a főesperes⁵⁰ úrnak körlevele szerint a lelkipásztoroknak, a szelidség köntösét levetve, vitéz kapitányi szerepet jádsva kardosan⁵¹ vezették, úgymint a kilyénfalvi,⁵² újfalvi,⁵³ remetei⁵⁴ és még két Gy[ergyó] Sz[ent] Miklósi segéd lelkész [isztelen]dő Jákobi Sándor és Lakatos [Ferenc] urak.”⁵⁵ Jelentésének hitelességét a papok nevesítése nélkül megerősíti Mikó Imre 1848. október 18-án kelt jelentése is. Ebben rámutatott, hogy az Agyagfalván október 16-án 60 000 résztvevővel megnyílt nemzeti gyűlésre a csíki, háromszéki, udvarhelyi,⁵⁶ s csekélyebb számmal a marosi székelység közül a katonák tisztjeik vezérlete alatt fegyverben jelentek meg, a „többiek karddal felfegyverzett papjaik vezérlete alatt”.⁵⁷ Az agyagfalvi gyűlésen jelen levők tudatában voltak annak, hogy határozataiknak a köztudatba kerülését továbbra is a papság segítsége biztosíthatja. A jegyzőkönyvben tételesen meg is

⁴⁷ Csíkszéki Nép-gyűlés, 1848. október 10-én Somlyón tartott gyűléséből felhívás a Székelyekhez. In: Hermann Róbert (szerk.): *1848-1849 : a forradalom és szabadságharc képes története*, Debrecen, 2009. 193.

⁴⁸ GYFL. PI. 394. d. 11. cs. 633/1849. sz.; *Historia Domus et Ecclesiae Rom. Cath., Udvarhely. 32/1848*. A felhívást október 9-én küldték, az esperesi hivatal jegyzőkönyvében, a megjegyzés rovatban a következő bejegyzés szerepel: „*Vettem 10-én, azonnal körbeindítottam.*”

⁴⁹ Egyházközségenként, plébániákként.

⁵⁰ Mészáros Antal

⁵¹ A források alapján az agyagfalvi gyűlésen résztvevők egyik csoportját „*kivont karddal világi ruhában Csató lelkész vezette.*” – Zepezsaner, 1999. 152. A kutatás során nem lehetett egyértelműen megállapítani, hogy ez a „Csató lelkész” Csató János (1848-ban Egrestőn plébános) vagy Csató József (1848-ban püspöki titkár). Vö. Ferencz, 2009. 209. Valószínűsíthető, hogy Csató Józsefről van szó, akit a megyéspüspök 1848. október 26-án helyezett Marosvásárhelyről Gyulafehérvárra. Tudjuk róla, hogy ezt megelőzően, ideiglenes katonai lelkészként, az agyagfalvi gyűlés után a Marosvásárhelyre ért szabadságharcosoknak ő prédikált. – GYFL PI. 391. d. 1848:18. cs. 1308/1848. – Felvinc, 1848. október 26.: *Kovács Ignác esperes és felvinci plébános jelentése Kovács Miklós püspöknek*. Csató Józsefnek a székely csapatok körében betöltött szerepétől remélte a megyéspüspök, hogy Szászrégen pusztulását követően a templomban őrzött iratokat esetleg vissza lehetne szerezni. – Uo. 391. d. 1848:25. cs. 1381/1848 – Gyulafehérvár, 1848. december 4.: *Kovács Miklós püspök levele Horváth Pál maros kerületi espereshez.*

⁵² Sánta Imre 1836-tól (1838?) 1849-ig Gyergyókilyénfalva plébánosa. Ferenczi 2009. 390.

⁵³ Albert Mihály 1842-től Gyergyóújfaluban volt plébános. Az 1848-as forradalomban való részvétele miatt 1849–1851 között börtönben volt. Szabadulása után Csíksomlyón, Marosvásárhelyen és Gyulafehérváron, majd ismét Gyergyóújfaluban plébános. Uo. 149.

⁵⁴ Györfői János 1846-tól Gyergyóremetén plébános. Az 1848-as forradalom idején a nemzeti mozgalmaktól távol maradt. Ennek ellenére ő az első, akit Gyergyóból Dorsner ezredes letartóztatott. Uo. 261.

⁵⁵ GYFL PI. 394. d. 16. cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*

⁵⁶ Az udvarhelyszékieket a már augusztusban, a forradalmi tevékenységéért esperesnek is megválasztott szentléleki plébános, Antalfi Ferenc vezette: „*Két tábor jött, egyiknek élén szerzetes talárban, mint feltámadott Kapisztrán, jött komoly méltósággal a szentléleki katolikus lelkész.*” – Zepezsaner, 1999. 152.

⁵⁷ MOL, Mikrofilm 17669 – szekción kívül. Biblioteca Academiei R. S. Romania. Filiala Cluj. NO 753. 64. file. *A kolozsvári Oltalmi Bizottmány I. tudósítása az agyagfalvi gyűlésről*, 1848. október 18.

fogalmazták, hogy az uralkodóhoz intézendő proklamáció „*tartalma, tisztségek és papság által*” legyen a lakosságnak megmagyarázva.⁵⁸

Összegzésünk záró részeként egy rövid kitekintés lehetőségével élve, a forradalom leverését követő megtorlások elemzésével igyekszünk még inkább érzékeltetni, hogy a székelyföldi papság, miután a forradalmi változások hatására, még az unió kimondása előtt aktívan bekapcsolódott az egyházi reformok kidolgozásába, részt vett a forradalmi eszmék népszerűsítésében, aminek következtében a megtorlást sem kerülhette el. Nem véletlenül tekintette ugyanis a forradalom és szabadságharc leverése után, a felelősségre vonáskor az osztrák katonai hatalom a nép vezetőinek a papságot. Ennek a legismertebb megnyilvánulása az 1849. július 3-i osztrák minisztertanács, ahol Alexander Bach ideiglenes belügyminiszter így fakadt ki: „*A felkelők tanai a katolikus egyháziak körében számos követőre és buzgó élharcosra találtak. Ha vissza akarjuk vezetni a magyarországi katolikus egyházat rendeltetéséhez, akkor meg kell tisztítanunk valamennyi olyan elemtől, akik a vallásra és az államra nézve veszélyesek...*”⁵⁹ 1849. szeptember 18-án Ludwig von Wohlgemuth, Erdély katonai és polgári kormányzója kiáltványában elrendelte a forradalmi tettek purifikáló bizottságok előtti számonkérését. Julius von Haynau főhadparancsnok proklamációjában az egyházi személyekkel szembeni eljárásnál kiemelte, hogy rögtönítélő eljárásnak kell alávetni azt, aki a népet lázadásra csábítja; a pártütő kormánytól vagy az általa kinevezett biztosoktól még parancsot elfogad, vagy annak engedelmeskedik; a hozzája bocsátott proklamációit vagy egyéb rendelkezéseit a császári királyi polgári és katonai hatóságoknak, melyeket közhírré tenni hivatalos állásánál fogva köteles, kihirdetni elmulasztja, vagy azokat elsikkasztja; a népfelkelést a császári királyi ausztriai vagy cári orosz seregek ellen felhívja, rendezi vagy vezérli. Haynau 1850-ig tartó uralma nem kerülte el a felső papságot sem, de veszélyeztetettebb helyzetben voltak azok a papok, akikre a kormányrendeletek kihirdetésének feladata jutott.⁶⁰ Hermann Róbert közlése szerint közülük került ki a kivégzettek egyötöde.⁶¹ Szentkatolnai Bakk Endre feldolgozása arra mutat rá, hogy az erdélyi egyházmegye 530 szerzetes és világi klerikusa közül 114 volt, aki tábori lelkészként, honvédként, nemzetőrként, illetve helységről helysére járó népszónokként működött a szabadságharc sikeréért. Az állomáshelyükön maradó papok is a szószelekről a szabadság sikerét elősegítették.⁶²

A megtorlás székelyföldi eseményeit nézve azt látjuk, hogy 1849 nyarán a nyerges-tetői csata után védtelenül maradt Csíkszékbe⁶³ visszatérő Dorsner osztrák ezredes „*keményen lépett fel, a fegyvereket beszédette, a papságot és a birtokosságot Csíkszeredába*

⁵⁸ *Az agyagfalvi székely gyűlés jegyzőkönyve* (1848. október 17., aláíró: Mikó Imre elnök, Kovács Elek jegyző. In: Kővári László (szerk.): *Okmánytár az 1848-49-ki erdélyi eseményekhez*. Pest 1861. Az agyagfalvi székely gyűlés jegyzőkönyve. 1848. október 17. 91–99.

⁵⁹ Zakar *Zakar Péter*: Haynau egyházi áldozatai. *Aetas* 1-2 (2000) 62–81.

⁶⁰ Ezért is fogalmazta meg egy veszprémi egyházmegyes pap 1849. december 30-án, hogy a püspöki kar lépjen közbe, hogy semmiféle világi rendeletet ne kelljen a szószelekről felolvasni. „... *ha egy futó pillanatot vetünk a lefolyt szomorú időkre, s ezek áldozataira az egyházi rend köréből, úgy látszik egyik és másik félen éppen az tulajdonított főbűnnek, hogy ily ügyekbe kelleltenül és hivatalosan avatták magokat némely szerencsétlenek, s kevéssé erős lelkek, mert magammal el nem hitethetem, hogy találkozhatott volna ítélőszék, mely őket kárhóztathatja oly tettért, melyért a felelősség fensőbbi hatalmat illetett.*” – Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, *Protocollum exhibitorum*, 772/1849.

⁶¹ Hermann *Róbert*: Az 1849-1850 évi kivégzések, *Aetas* 1-2 (2000) 82–131.

⁶² *Szentkatolnai Bakk Endre*: Az erdélyi r. kath. világi és szerzetes-papság az 1848-49-iki szabadságharc alatt. In: *Történelmi Lapok*. 1902. augusztus 19 – 1903. január 9. 10.

⁶³ Augusztus 1-jén Clam-Gallas a magyar seregeket szétverte Kászónújfalunál (illetve Miklósfalva és Bükszád közt is), majd augusztus 2-án elfoglalta Csíkszeredát. Róbert: „*Tenni kevés, de halni volt esély*”. *Az 1849. évi hadjárat*. In: *Hadtörténelmi közlemények*, 112. évf. (1999) 2. sz..

rendelte.”⁶⁴ Endes Miklós adatai⁶⁵ szerint elsőként – a legfontosabb katonai vezetők kivégzése mellett – halálos ítéletet mondtak ki a csíki papok közül Fodor Antal csíkszentdomokosi plébánosra, Jákobi Sándor⁶⁶ örmény káplánra és a gyergyószentmiklósi segédlelkészekre, Lakatos Ferencre⁶⁷ és Fejér Józsefre.⁶⁸ Rajtuk kívül még egy földbirtokost ítélték halálra: Mikó Mihályt.⁶⁹ Az ítéletek utólag letöltendő börtönbüntetésre módosultak. Vizsgálati fogságba került ugyanakkor a csíkszéki katolikus papok közül András Antal,⁷⁰

⁶⁴ Endes Miklós: *Csik-, Gyergyó-, Kászonszékek (Csik megye) földjének és népének története 1918-ig*, Bp 1937 (Endes 1937). 300.

⁶⁵ Uo. 315–316.

⁶⁶ Jákobi Sándor gyergyói örmény szertartású káplánt 1849. szeptember 15-én vitték katonai kísérettel Erzsébetvárosra, majd onnan Szebenbe. Hazafias szónoklataiért komáromi várfogságot kapott. „*Ami pedig az örmény szertartáson levő segéd lelkéset illeti, őtőt szépíteni és menteni semmiben se lehet, mert korlátlan szavait, tényeit és kiborulásait mindenki tudja és beszéli.*” – GYFL PI. 394. d. 16. cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*; Lestyán Ferenc: Az erdélyi római katolikus papság az 1848-49. évi forradalom és szabadságharcban. In. A maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok. II. szerk: Pál Antal-Sándor, Marosvásárhely 2001 (Lestyán 2001). 130.

⁶⁷ Lakatos Ferenc egyik bűne, hogy a menekülő paptársait (Keresztes Mártont, Farcádi Kovács Mihályt, Bardócz Jánost, Veszelyi Károlyt) rejtegette, a másik, hogy „*ifjúi gondolatlanságból szabadosan szólott a társaságokban*”, minek híre elterjedt. Nyolc évig fogoly ezért Komáromban, 1857-ben szabadult, de a fogság alatt egészsége annyira tönkrement, hogy a következő évben meghalt GYFL PI. 394. d. 16. cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.* Lestyán 2001. 131.

⁶⁸ Sok vádat ellene nem tudtak felhozni, amint a ditrói pap is jelenti: „*Fejérről semmi különöst, büntetésre méltót nem tudok, de nem is hallottam.*” GYFL PI. 394. d. 16. cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*

⁶⁹ Az ő esetében egészen egyértelmű elítélésének oka. Csik egyik képviselője a pesti országgyűlésen, 1848. június 15-től kormányi kinevezéssel gyergyói alkirálybíró, majd csíkszéki kormánybiztos is. Endes 1937. 271.

⁷⁰ Ő a vizsgálat eredményét előre látva, az öngyilkosságba menekült. Popoi József jelentésében megjegyzi, hogy útközben Szeben felé öngyilkos lett. Jakab Elek a részletek kapcsán kiemeli, hogy „*midőn harczaink végén a legderekbak egyikét a muszkák kihallgatásra Csik-Szereďába idézték, Szent-Tamáson barátaival jól ebédelt, átkot mondott hazánk ellenségére, a bécsi Camarillára, megáldotta Magyarországot s golyót bocsátott agyán keresztül.*” Öngyilkosságát néhány szerző megkérdőjelezi. Szirmai Béla adatai szerint csak „*állítólag*” lötte magát föbe. Lestyán Ferenc azt emeli ki, hogy a hatóság szerint lötte magát föbe. A bizonytalanságot részben alátámasztja az esetről szóló első jelentése Popoi Józsefnek, amely alapján a püspök Kedves Istvánnak azt írja, hogy az érintett pap „*a szenttamási erdőben, pisztolyból szájába önmaga lötte két golyóbis által végezte ki vallástalanul életét.*” Két golyóval fizikailag nehéz elképzelni, hogy valaki öngyilkosságot kövessen el. Tekintve viszont, hogy a többi jelentés egyértelműen utal az öngyilkosságra, ennek elfogadását nem tagadhatjuk meg. A kerületből el nem vitt papok aláírásával beküldött jelentés rámutat, hogy „*ő [...] megtébolyodott, és a Csik-Szent-Tamási paplaktól [...] eltávozván, magát agyon durrantotta.*” Eránosz Jeremiás jelentésében megbotránkozva emlékezik vissza erre: „*az alfalvival, minthogy megholt, hallgatok. Tényeire oly vastag fátyolt kívánok tenni, mely alól a borzadás semmi tüneténye ne látszódjék.*” Korábban írt levelében ő is rámutatott, hogy: „*szomorú események közt, magán okozott öngyilkossága*” vettet véget életének. A börtönből írt jelentésében a gyergyói esperes is az öngyilkosság tényét erősíti meg: „*András Antal, elborzadván a ránk következő szenvedésektől, és a szerencsétlenség, mely érzetétől elméjében megzavarodva az Úrban, Csik Sz[ent] Tamás mellett magát fõben lövén.*” Erről számolnak be a püspöknek Sántha Imre kilyénfalvi és Vákár Lukács tekerõpataki plébánosok is a temetéséről szóló jelentésük beküldésekor. Kedves István is beszámolt a püspöknek a gyergyói és csíki papok letartóztatásáról, illetve András Antal öngyilkosságáról. Vö. Jakab, 1880. 456.; Lestyán, 2001. 128.; GYFL PI. 394. d. 16. cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek.*; GYFL PI. 394. d. 16. cs. 338/1849. – Nagyszeben, 1849. szeptember 18.: *Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes levele Kovács Miklós püspöknek.*; GYFL PI. 394. d. 16. cs. 250/1849. – Kolozsvár, 1849. augusztus 23.: *Kedves István levele Kovács Miklós püspöknek.*, 393. d. 5. cs. 221/1849.; GYFL PI. 394. d. 15. cs. 275/1849. – Tekerõpatak, 1849. augusztus 24.: *Sántha Imre kilyénfalvi és Vákár Lukács tekerõpataki plébánosok jelentése Kovács Miklós püspöknek.* Lázár Alajos csomafalvi, Albert Mihály újfalvi, Sántha Imre kilyénfalvi, Vákár Lukács tekerõpataki, Serfõzõ Ignác szárhegyi papok, Zerich Tivadar teológiai tanár és Merza Antal gyergyószentmiklósi örmény szertartású pap által aláírva. GYFL PI. 394. d. 16. cs. 272/1849. – Gyergyószentmiklós, 1849. augusztus 24.: *A kerületi papság beadványa Kovács Miklós püspöknek.*; GYFL PI. 394. d. 11. cs. 274/1849. – Ditró, 1849. augusztus 27.: *Eránosz Jeremiás ditrói pap levele Kovács Miklós püspöknek.*; GYFL PI. 393. d. 9. cs. 250/1849. – Gyulafehérvár, 1849. augusztus 28.: *Kovács Miklós püspök levele Kedves Istvánhoz.*

Albert Mihály,⁷¹ Győrfi János, Keresztes Márton,⁷² Lakatos Márton⁷³ és két esperes: Mészáros Antal⁷⁴ és Tankó Albert.⁷⁵ Vizsgálati fogságba rajtuk kívül csak két alkirálybíró (Endes Miklós, Székely Zsigmond) és három földbirtokos került (Puskás Ferenc⁷⁶, Tankó Ferenc, Zöld László⁷⁷). Ha az arányokat nézzük a Csíkszéken elsőként felelősségre vontak esetében, egyértelmű, hogy a forradalmi és katonai események irányításában meghatározó szerepet játszott a katolikus papság.⁷⁸

A letartóztatások, a számonkérések által érintett papság forradalmi szerepvállalása közvetlen és közvetett módon is kutatható. Közvetlen információkkal szolgálnak azok a bírósági ítéletek, amelyek tételesen sorolják fel a forradalmi ténykedés bizonyítékait, közvetett módon pedig felhasználhatóak azok a névsorok, amelyekből kiderül, hogy a megyéspüspök kiket küldött vezeklésre egy-egy kolostorba, kiket helyezett át sürgősségi módszerrel, illetve azok az adatok, amelyekből kiderül, hogy egy-egy pap, megszakítva plébánosi tevékenységét, csak néhány év múlva bukkant újra fel az egyházi sematizmusok szerint valamelyik plébánia vezetésében. Fontos azt is figyelembe venni, hogy a kivizsgálások során tanúként kihallgatott hívek hogyan nyilatkoztak lelkipásztoruk forradalmi elkötelezettségéről, védve,⁷⁹ esetenként vádolva⁸⁰ papjukat. Ez esetben meghatározónak tekinthető az illető lelkipásztornak az egyházközségben eltöltött szolgálati ideje, amelynek

⁷¹ „Dühös és gondolatlan sok helyeken kitörései és mocskolódásai” köztudottak voltak, viszont ágyban fekvő beteg lévén, csak később vetették fogságba. Marton, 1993. 224–227.; Léstyán, 2001. 128.

⁷² Ő ekkor nem Csíkszéken volt pap, hanem Székelyudvarhelyen. Börtönbüntetésre ítélték, de sikerült elmenekülnie, s 1858-ban kap majd királyi kegyelmet. Utána se engedik nagyon működni, 1861-től lesz Csíknagyboldogasszonyi, majd Csíkmindszenti plébános. Ferenczi 2009. 296.

⁷³ Itt elírásról lehet szó, az érintett pap Lakatos Ferenc gyergyószentmiklósi káplán.

⁷⁴ Szabadlára helyezéséért a hívek igyekeztek a császári katonai kormányzásnál közbe járni, de a vezetőség „a vigasztaló válassz helyett a küldötteket a kórházakba utasította a sok szenvedéseknek megtekintése végett, megtéve ezt, azután meggyőződésük szerint kérik a Főesperes úr szabadon bocsátatását; s így vigasztalás nélkül vissza jöttek.” A kerület papsága is külön, német nyelven írt folyamodó levelet, szintén eredménytelenül. GYFL PI. 394. d. 16. cs. 362/1849. – Ditró, 1849. szeptember 12.: *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek*. Levelében arra is utal, hogy az egyházközség ellátásában nincs fennakadás, tekintve, hogy helyettes és segédlelkész is van Gyergyószentmiklóson.

⁷⁵ Tankó Albert alsíki-kászonszéki esperest kötél általi halálra ítélték, ezt 12 év fogságra változtatták, de 1851-ben sikerült szabadulnia, miután megszökött a gyulafehérvári börtönből. A következő évben, 1852-ben meghalt. Marton, 1993. 224–227.; Amikor Nagyszébenből az udvarhelyi börtönbe vitték, állapotát az udvarhelyi esperes-helyettes a következőképpen ecsetelte: „a többi felett leginkább Tankó úr látszik érezni a sors csapását, de néki legtöbb is a veszette. Veszette mindenét, ami földi, ami betses az életben: veszette szabadságát, díszes állását, még pedig az ő képzele szerént minden remény nélkül; veszette dús szereményit; mindene kirabolatván, egy fakalányig, sőt miután e történt, öt ezer [pengő]forint sarc vetttévén reá; veszette nemcsak testi, hanem úgy látszik szellemi erejét is; még csak élete van meg, de gyengült fogalma szerént, ahhoz se bízik.” GYFL PI. 394. d. 15. cs. 315/1849. – Udvarhely, 1849. Mindszent hó 16.: *Antalfi Ferenc udvarhelyi esperes helyettes jelentése Kovács Miklós püspöknek*.

⁷⁶ Gyergyói jegyző; ditrói csendőrbiztos; a nemzetőrség megalakítására 1848-ban a gyergyói elnök. Endes 1937. 315–316.

⁷⁷ Bizottsági tag a gyergyói nemzetőrséget szervező bizottságban, az 1848. június 15-i gyűlés határozat szerint. Részt vett a későbbiekben a Makk-féle összeesküvésben is. Endes 1837. 318.

⁷⁸ Endes Miklós felsorolásában az elítéltek közt említ még egy csíki papot, Kedves Tamást, aki viszont nem szerepel az egyházi sematizmusban.

⁷⁹ Sok esetben a faluközösség tagjai a szabadságharc helyi vezetőinek védelmére keltek. Ilyen esettel találkozunk 1849. augusztus 27-én is, amikor a falulakók könyörgéssel próbálták megakadályozni a helyi pap (a forrásból nem derül ki a település neve) megbüntetését. Garda 1998. 43.

⁸⁰ A nagykászoni plébános és az alsíki-kászonszéki jegyző jelentése is azt emelte ki, hogy a hívek a felelősséget a papságra hártották: „egész Törvényhatóságunkban, s így a mi kerületünkben is a papság a szónak teljes értelmében a megvetésnek és gúnynak tárgya leve. Ezt pedig szülé a népnek azon balhiedelme: minha a honunkat s főképp Székely földünket sújtó csapásoknak legfőbb oka a papság volna!” GYFL PI. 394. d. 11. cs. 494/1849. – Nagykászon, 1849. október 8.: *Ferenczi József nagykászoni plébános levele Kovács Miklós püspöknek*.

időtartama magyarázhatja a hívekkel való jó együttműködés kialakulását, hogy hívei kiálltak-e mellette a megtorláskor.⁸¹

Zárógondolatként a megyéspüspöknek a kézdi-orbai kerülethez írt leveléből idézünk. Az itt megfogalmazott sorok mögött érezhetjük, hogy a forradalom és szabadságharc ideje alatt a székelyföldi papság, egyszerre próbálva meg jó (hon)polgárnak és jó papnak is lenni, a forradalmi események során azoknak nem csak részese, hanem aktív formálója is volt. A megyéspüspök ezért kérte, hogy a „*jövendőben is mindenkor; csend és viharban az Úr Jézus keresztje legyen a ti zászlótok, az Úr oltára működéseiteknek középpontja, az evangélium lelke és szelleme szavaitok és tetteiteknek sinórmértéke, és áldani foglak benneteket főpásztori szívemnek egész teljéből.*”⁸²

⁸¹ A legrelevánsabb példa a csíkszentgyörgyiek kiállása a kerületi esperes, s egyben a forradalmat lelkesebben támogató plébános, Tankó Albert mellett. „*Alul írt Csík Sz[ent] Görgyi és Bánkfalva közönségének összes bírósága igaz tudomásunkból és tapasztalásainkból adjuk ezen bizonyító levelünket arról, hogy minapában elfogott lelképásztorunk Alcsik kerületi Fő Esperest Tankó Albert Úr sem a templomban, sem azon kívül lázító beszédek nem tartott, annyi igaz, hogy hivatalos írásokat olvasott föl nekünk, de amint egyikünknek, és másoknak is négy szemközött többször megmondotta, mindezeket nem jó kedvéből, hanem parancsolatból, még pedig fővesztési szoros parancsolatból tesz, mert mindenütt nagy ügyelet volt arra, hogy kihirdetik-e a papok és miképp hirdetik ki azt, mi evégre hozzájuk küldetett; egyéb aránt is rendetlenségre és csendháborításra, a Felső elleni engedetlenségre soha sem unszolt, sőt inkább, valamint régebben, most is közelebről szüntelen a csendességet, békét és engedelmisséget hirdette és ajánlotta. Mindezekről igaz lelkiismeretünk szerint adjuk ezen bizonyító írásunkat.*” GYFL PI. 338/1849. – Nagyszeben, 1849. szeptember 18.: Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes levele Kovács Miklós püspöknek. Mellékelve: Bizonyítvány: Csík Sz[ent] Györgyön August 13-án 1849 évben. Csík Sz[ent] György és Bánfalva összes bírái: Nyíri Ádám, Miklós János, Basa Antal, Gál István, Gál Gergő, Bálint Ferentz, Gál Ferentz, Görgy István, András István, Botár György, Balás József.

⁸² Uo. 393. d. 4. cs. 446/1849. – Kolozsvár, 1849. október 18.: Kovács Miklós püspök levele a Kézdi–Orbai esperesi kerület papságához.